

אלין יומיא דלא לאתענאה בהון

על המועדים הנזכרים בתורה (שבת, ראש חודש, שלושת הרגלים, והימים הנוראים) נתווספו חג הפורים בתקופה הפרסית, וחג החנוכה בימי החשמונאים. השבוע נעסוק בקוצר רוח בחיבור חשוב המרחיב רשימה מצומצמת זו של חגים, למערך שלם של ימים טובים המציינים אירועים היסטוריים בהם נושעו ישראל מצרה.

מגילת תענית הינה חיבור בשפה הארמית, הכולל רשימה קצרה של כשלושים וחמישה תאריכים, בהם אירעו נסים וישועות לישראל. המגילה נתחברה על ידי חוגי הפרושים (= הזרם המרכזי של החכמים בתקופת הבית השני) בסוף ימי הבית, כך שהיא קודמת לכל ספרות חז"ל. זהו למעשה הספר הכתוב היחיד, מלבד כתבי הקודש, שעמד לרשות חכמי המשנה, ממשיכי דרכם של הפרושים. המגילה מונה שני מועדים מתקופת המקרא, פסח שני (י"ד באייר) וחג הפורים, וכן את החג הקדום בט"ו באב. בין המועדים מהתקופה החשמונאית ניתן למצוא את חנוכת המקדש (כ"ה בכסלו), הניצחון על ניקנור (י"ג באדר), יציאת אנטיוכוס מירושלים (כ"ח בשבט), הריסתו של מקדש גריזים בימי יוחנן הורקנוס (כ"א בכסלו), ועוד. האירועים המאוחרים ביותר המוזכרים במגילה הם מהתקופה הרומית לפני החורבן: ביטול גזירת הצלם בהיכל בזמן קליגולה (כ"ב בשבט) ויציאתם המסתורית של הרומאים מירושלים (י"ז באלול).

במהלך השנים נוסף על המגילה מעין פירוש בעברית, המבאר את פשרם של האירועים השונים. חיבור זה, הנקרא 'סכוליון', התגלגל לידנו בשני נוסחים עיקריים, הנבדלים לעיתים בפרשנותם למועדים השונים. על אף שיסודו ולשונו של פירוש זה בתקופת המשנה, ולמרות אופיו הארץ ישראלי, איננו מוצאים למרבה הפלא את עקבותיו במדרשי האגדה ובתלמוד הירושלמי. תחת זאת, היה הפירוש ערוך וסודר בפני האמוראים (= חכמי התלמוד לאחר תקופת המשנה) בבבל, וכן קיימת עדות על המצאות חלק ממנו אצל אמוראי ארץ ישראל בדור השלישי.

מלבד העניין ההיסטורי של תעודה זו, המגילה הינה בראש ובראשונה מסמך הלכתי, האוסר להתענות בימים טובים אלו, ומכאן שמה 'מגילת תענית'. חכמי המשנה והתלמוד ציטטו את המגילה ודרשו אותה, ממש כפי שנהגו לעשות בפסוקים מכתבי הקודש. בנוסף לכך, מתעדת המגילה, או ליתר דיוק הסכוליון המפרש אותה, תפיסות הלכתיות השונות משיטתם של הפרושים. הסכוליון, בביאורו ל'יום ביטול ספר הגזירות' שחל בד' בתמוז, מזכיר לדוגמא את המחלוקת על פירוש דברי התורה בדבר עונשו של הפוגע בעין חברו: "עין תחת עין". הפיייתוסים (= אחד הזרמים ההלכתיים בימי הבית) מפרשים את הפסוק כפשוטו: "סימא עין חברו - יסמא את עינו", בעוד שהפרושים מבארים הלכה זו כחיוב לפצות בכסף את הנפגע, על עינו שאבדה.

במהלך הדורות נשתכחו ונתבטלו הימים הטובים המוזכרים במגילה, וכדברי רבן שמעון בן גמליאל: "אף אנו מחבבין את הצרות, אבל מה נעשה שאם באנו לכתוב אין אנו מספיקין...". המועדים היחידים הנוהגים עד היום הם חנוכה, פורים ופסח שני. בשבוע הבא נעסוק באופיו של חג החנוכה, כפי שהוא משתקף בשני הנוסחים של הסכוליון למגילת תענית.

המגילה יצאה לאחרונה לאור במהדורה מדעית מעולה על ידי ורד נעם, במסגרת הסדרה 'בין מקרא למשנה' של הוצאת 'יד בן צבי'. בסדרה זו יצאו גם מהדורות מדעיות לספרי מקבים א' וב', ובשנים הקרובות עתידים לצאת לאור גם ספרי מקבים ג' וד', ספר היובלים, וכן לקט נבחר ומייצג של מגילות מדבר יהודה. חקר ימי הבית השני עומד היום במרכזם של מדעי היהדות, בעיקר בעקבות גילוי מגילות קומראן לפני כשישים שנה. במהלך השנה נמשיך להתוודע לתקופה מרתקת זו. ננסה ללמוד, בעזרת חיבורים שונים, על עולמם הרוחני וחייהם של הפרושים, הצדוקים והפיייתוסים, אנשי כת מדבר יהודה, עמי הארץ, היהודים הנוצרים, ויהדות התפוצות.